

9. מבחני קיצון

מבחן קיצון מקרו-כלכלי למערכת הבנקאית המבוסס על תרחיש אחיד, 2013 עד 2014

א. כללי

החל משנת 2012 הפיקוח על הבנקים עורך למערכת הבנקאית מבחן קיצון מקרו-כלכלי על יסוד תרחיש אחיד. התאגידים הבנקאיים נדרשים לאמוד את תוצאות התרחיש באמצעות המתודולוגיות השונות שהם מפתחים, ובמקביל לכך הפיקוח על הבנקים עורך להם את המבחן במתודולוגיה אחידה. מבחן קיצון במתכונת זו – היינו מבחן אחיד שרשות הפיקוח והתאגידים הבנקאיים עורכים במקביל – מהווה סטנדרט בין-לאומי מקובל. המבחן תורם להבנה של הסיכונים הנשקפים למערכת הבנקאית בכללותה ולכלל בנק בנפרד.

אופיים של תרחישי הקיצון נקבע מדי שנה לאחר ניתוח הסיכונים הפוטנציאליים הנשקפים למערכת הבנקאית והתפתחותם בתקופה האחרונה, הערכה של ההסתברות להתממשות התרחיש, הפקת לקחים ממשברי העבר, וגיבוש תובנות ממבחני הקיצון שנערכו בעבר בישראל ובמדינות אחרות. תרחיש הקיצון אמור להיות חמור אך סביר (severe but plausible) ולשקף את הסיכונים העיקריים שהמערכת הבנקאית חשופה להם בהווה. החל במבחן שנערך כעת (2013–2014) הפיקוח על הבנקים משלב את מבחן הקיצון האחד כהשלמה לתהליכי ההערכה הפיקוחיים (SREP), ושילובו כולל התייחסות כמותנית ואיכותנית. במקביל לכך התאגידים הבנקאיים⁶¹ נדרשים לשלב בתהליך הפנימי להערכת נאותות ההון בבנקים (ICAAP). הדבר נועד להפוך את תהליך המבחן לכלי מסייע להערכת עמידותה של המערכת הבנקאית, להבטחת קיומה של רמת הון מספקת, לבחינת תכנון ההון של הבנקים, לקביעת דרישות ההון ולנקיטת פעולות אחרות במידת הצורך – וזאת בהתאם לפרקטיקה המיטבית הנהוגה בעולם. נוסף על כך תהליך זה מאפשר לבחון את יכולתם של הבנקים לערוך מבחן קיצון אחיד על יסוד מודלים ומתודולוגיות סדורות, והוא תומך בהבנת מוקדי הסיכון בתאגידים הבנקאיים תוך חיזוק הדיאלוג הפיקוחי עמם. להלן נציג את מאפייני התרחיש ואת תוצאות המבחן שערך הפיקוח על הבנקים.

ב. התרחישים

ביסוד המבחן שני תרחישים, תרחיש בסיס ותרחיש קיצון. תרחיש הקיצון מאופיין השנה ברמת חומרה גבוהה מהרמה אשתקד, והפרמטרים שבו מותאמים למוקדי הסיכון העיקריים במשק הישראלי ובמערכת הבנקאית. אופק התרחיש 9 רבעונים ונקודת ההתחלה – 30 בספטמבר 2013.

תרחיש הבסיס: ערכי המשתנים בתרחיש זה מבוססים על תחזית המקרו של בנק ישראל, על התחזיות של גופים בין-לאומיים לגבי ההתפתחויות העולמיות, ועל הערכות נוספות לגבי התפתחות הכלכלה – כולן נכונות למועד שבו גובשו התרחישים (ספטמבר 2013).

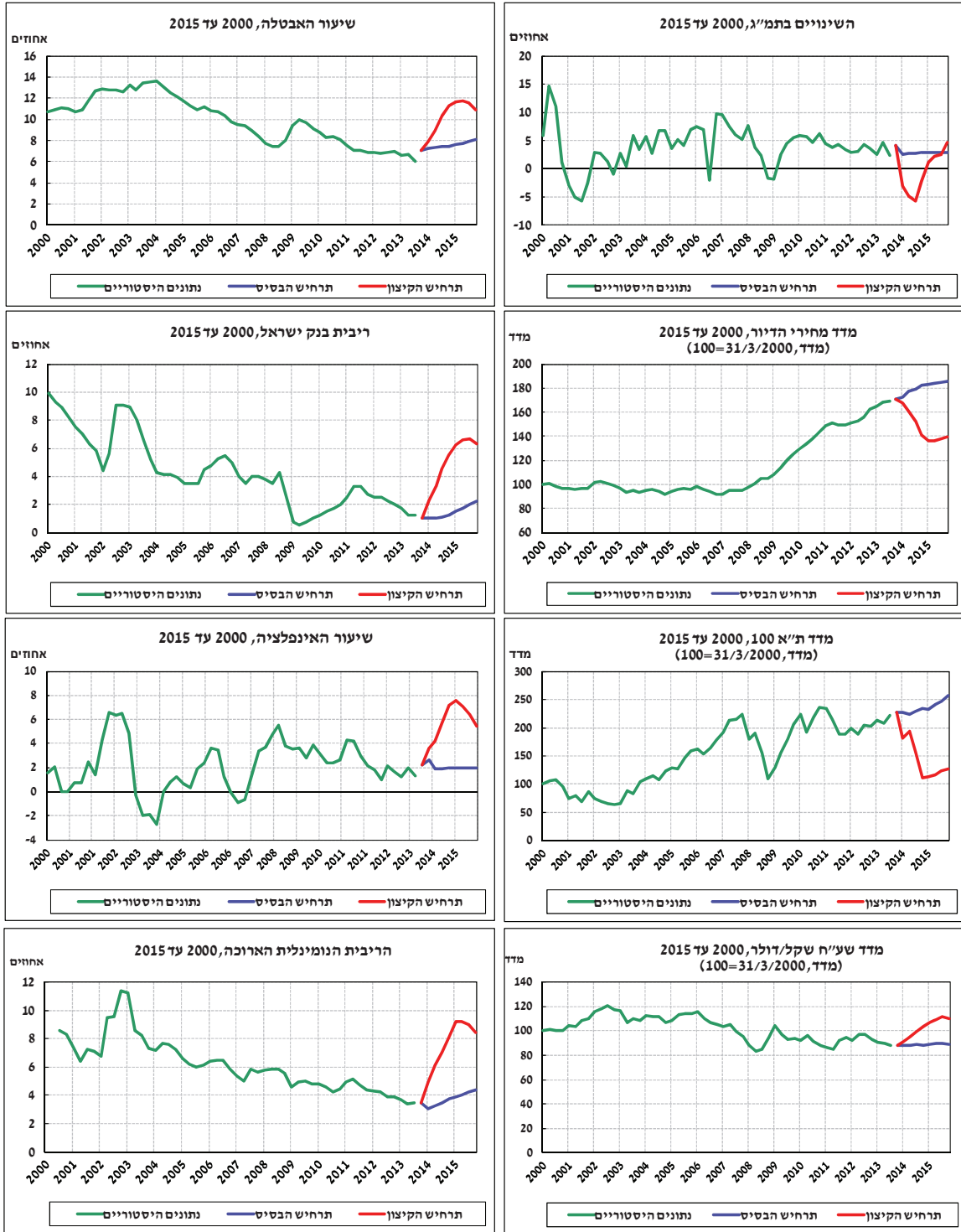
תרחיש הקיצון המקומי: תרחיש מקרו-כלכלי של מיתון מקומי חמור ובעל השלכות קשות על ענף הדיור והנדל"ן, כתוצאה מהידרדרות במצב הגיאו-פוליטי. התרחיש מבוסס על המיתון של 2002, תוך החמרה מסוימת, והוא מאופיין בפגיעה ריאלית במקביל לעלייה בפרמיית הסיכון של ישראל. הפגיעה הריאלית מתבטאת בירידה חדה בתוצר ובצריכה הפרטית, וכתוצאה מכך – בפגיעה קשה בשוק העבודה ובשוק הדיור והנדל"ן. גם מחירי הנכסים בשוק ההון נפגעים משמעותית.

איור א'-29 מראה כיצד מתפתחים המשתנים המקרו-כלכליים העיקריים בכל אחד מהתרחישים, לוח א'-25 מציג השוואה בין-לאומית של המשתנים העיקריים בתרחישי קיצון שנערכו במדינות נבחרות.

⁶¹ חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות (לאומי, הפועלים, דיסקונט, מזרחי-טפחות והבינלאומי הראשון) ושני בנקים עצמאיים (אגוד וירושלים).

איור א'-29

נתונים מקרו-כלכליים היסטוריים והתפתחות התרחישים, 2000 עד 2015

המקור: נתונים היסטוריים – הלמ"ס, הבורסה לניירות ערך בת"א ועיבודי בנק ישראל. נתונים על תרחיש הבסיס ותרחיש הקיצון – עיבודי בנק ישראל.

השוואה בין המשתתפים המקרו-כלכליים של תרחיש הקיצון האחרון¹, ישראל ומדינות נבחרות בעולם

לוח א'-25

אירופה	אנגליה		קנדה		ארה"ב		ישראל		
	נקודת התחלה	תרחיש הקיצון	נקודת התחלה	תרחיש הקיצון	נקודת התחלה	תרחיש הקיצון	נקודת התחלה	תרחיש הקיצון	
תרחיש הקיצון	2.3%	3.5%	4.9%	3.7%	4.0%	4.0%	4.0%	4.0%	המשתתפים המקרו-כלכליים הענקיים
									ההתכווצות המקסימלית ² בתרחיש הקיצון
									התוצר - ההתכווצות המקסימלית בתרחיש הקיצון
	13.0	11.8	7.2	12.6	7.3	11.3	7.3	11.7	הרמה המאבטלה - הרמה המקסימלית בתרחיש הקיצון
	-	4.2	0.5	0.3	1.1	0.1	0.0	6.7	הרצבת המוניטריה ³ - הרמה המקסימלית בתרחיש הקיצון
	-20%	-28%	-32%	-50%	-50%	-50%	-50%	-50%	השינוי המקסימלי של המדד המוביל בכל מדינה
	-12%	-35%	-33%	-25%	-20%	-25%	-20%	-20%	מחירי הדיירות - השינוי המקסימלי במחלף תרחיש הקיצון

(1) משך התרחיש: ישראל וארה"ב - 9 רבעונים, אנגליה ואירופה - 3 שנים, קנדה - 5 שנים.

(2) משך התכווצות התוצר: ישראל וארה"ב - במחלף שנה, אנגליה - במחלף שנתיים, קנדה ואירופה - במחלף 3 שנים.

(3) לא פורסמו נתונים לגבי הריבית המוניטרית של ה-ECB בתרחיש הקיצון שנועד באירופה. אולם צוין כי שיעורי הריבית הבין-בנקאית לטווחים קצרים עולים ב-80 נק' בסיסי.

המקור: נתוני ישראל - עיבודי בנק ישראל, נתוני המדינות הזרות - ארצות הברית: Federal Reserve; קנדה: IMF FSAP; אנגליה: Bank of England; אירופה: EBA.

ג. המתודולוגיה וההנחות

הפיקוח על הבנקים ערך את מבחן הקיצון האחד תוך התבססות על הנחות מקובלות בעולם, ביניהן: במהלך התרחיש אין שינוי ביתרת הנכסים ובתמהיל שלהם; הבנקים אינם מגייסים הון נוסף; ואין מקום להביא בחשבון את תגובותיהם האפשריות של הבנקים להתפתחות המשבר.

כדי לערוך את מבחן הקיצון אמד הפיקוח את השפעתו של התרחיש על הסעיפים העיקריים של הרווח וההפסד ועל סעיפי המאזן. כדי לאמוד את סיכון האשראי ואת מוקדיו העיקריים השתמש הפיקוח בשילוב של מגוון מודלים ומתודולוגיות שהוא פיתח לשם כך: מודלי לוויין עבור סיכון האשראי, ומתודולוגיות שמתבססות על נתונים מפורטים ברמת הלווה עבור מוקדי הסיכון העיקריים, בהם האשראי לבינוי ונדל"ן, האשראי הממונף והאשראי לדיוור. המתודולוגיות, המתבססות על נתונים מפורטים, מאפשרות לאתגר את מודלי הלוויין ולהשלימם כאשר הם אינם לוכדים את מלוא הסיכונים, בפרט בשל המאפיינים הייחודיים לישראל, כגון ריכוזיות גבוהה, שינויים מבניים בגורמי הסיכון, ועוד. כמו כן חישב הפיקוח אומדן להפרשה הקבוצתית.

נוסף על סיכוני האשראי הביא הפיקוח בחשבון את השפעותיהם של סיכוני השוק, את השפעתם של שער החליפין והאינפלציה, את ההשפעה של יישום באזל III ושל עוד מהלכים רגולטוריים בעלי השלכות על יחס הון הליבה, ועוד.

יצוין כי מבחן הקיצון האחד אינו כולל ניתוח של השפעת התרחיש על סיכון הנזילות⁶² ועל הסיכון התפעולי; כן הוא אינו כולל השלכות עקיפות נלוות, כגון משיכת פיקדונות בידי תושבי חוץ, הורדות דירוג לבנקים ופגיעה באמון המשקיעים. המבחן מתמקד בהשפעתו הישירה של התרחיש על תיק האשראי ותיק ניירות הערך ועל הרווחיות של הבנקים.

ד. הממצאים

התממשותו של תרחיש הקיצון המקומי צפויה להשפיע באופן משמעותי על המערכת הבנקאית אך לא נשקפת סכנה ליציבותה. הפגיעה המיידית נובעת מהחשיפה לסיכוני האשראי ולסיכוני השוק. המיתון הכלכלי יקשה על הלווים העסקיים והפרטיים לעמוד בהתחייבויותיהם, והבנקים ירשמו הפסדים גבוהים בתיק האשראי, מחציתם בתיק האשראי לדיוור ולבינוי ונדל"ן. הריכוזיות בשוק האשראי הישראלי אף צפויה להחרף הפסדים אלה. עליות חדות בתשואות על האג"ח, וירידות בשוק המניות, צפויות לגרום להפסדים משמעותיים בתיק ניירות הערך של הבנקים, ואלה מצדם יפגעו ברווחיות וישחקו את ההון. אולם נזכיר כי תוצאות המבחן אינן מתחשבות בפעולות שהבנקים עשויים לנקוט במטרה להקטין את נזקי התרחיש, כגון מכירת אג"ח ומניות, צמצום בהיקפי האשראי, ועוד.

הפגיעה ברווחיותה של המערכת הבנקאית עלולה להיות חמורה ומתמשכת: הפסד מצטבר של למעלה מ-3 מיליארדי ש"ח ותשואה להון של 2.2% - בשנת 2014 ושל 1.8% - בשנת 2015. יחס הון הליבה של המערכת הבנקאית ייפגע, ובמהלך התרחיש הוא ירד מ-9.3% בספטמבר 2013 (תחילת התרחיש) לרמה של 7.5% בתום התקופה (סוף 2015). יחס הון הליבה בבנקים ינוע בטווח שבין 6.1% ל-8.3%, רמות המעידות על יציבותה של המערכת והיותה בעלת כריות הון מספקות לספיגת זעזועים מאקרו כלכליים קשים במשק הישראלי. (איור א'-30 ואיור א'-31).

הפגיעה המשמעותית ביותר ברווחיות הבנקים כאמור נובעת מהפסדי אשראי. במהלך שנתיים של התממשות תרחיש קיצון ירשמו הבנקים הפסדי אשראי בהיקף של כ-27 מיליארד ש"ח (לפני מס), שיעור הפסד שנתי של 1.6% בממוצע. כמחצית מההפסד – כ-13 מיליארד ש"ח – נובעת מהאשראי לענף הבינוי והנדל"ן ומהאשראי לדיוור. חלק מהפסדי האשראי מגיע בפיגור (בשנה השנייה) ועלול להעצים את המשבר ולהביא לפגיעה נוספת. אשר לתיק ניירות הערך, סך ירידות הערך יסתכם במהלך התרחיש בכ-17 מיליארד ש"ח. אולם יש לציין כי 75% מהפגיעה נבעו מתיק האג"ח של ממשלת ישראל, ותיק זה נפגע בעיקר בגין עליית הריבית ועלייה בפרמיית הסיכון של ישראל. בשעה שבהפסדי האשראי השינויים המקרו-כלכליים ניכרים בהדרגה, סיכוני השוק מתממשים מייד

⁶² הפיקוח בחן בנפרד כיצד תרחיש קיצון שונים משפיעים על סיכון הנזילות במערכת הבנקאית.

בנק ישראל, מערכת הבנקאות בישראל, 2013

עם השתנותם של מדדי השוק כתוצאה מהתאמות בשווי ההגון של האג"ח וירידה בערך המניות. הפגיעה המיידית והקשה בשוק עלולה גם לגרום לתגובות שרשרת ולהשלכות נלוות – כגון פגיעה באמון המשקיעים וירידה חדה בשווי של המניות הבנקאיות והאחרות – אם כי אלה לא נבחנו כאמור בתרחיש זה.

